

Mersin’de Kale ve Gözetleme Kuleleri’nin Kültür Rotaları Kapsamında Değerlendirilmesi

On Evaluation of the Castle and Watchtowers in Mersin within the Scope of the Cultural Routes

Lale YILMAZ¹

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 25.04.2022

Kabul Tarihi / *Accepted*: 14.06.2022

Doi: 10.48146/odusobiad.1108720

Atıf / Citation: Yılmaz, L., (2022). “Mersin’de Kale ve Gözetleme Kuleleri’nin Kültür Rotaları Kapsamında Değerlendirilmesi”, OÜSOBİAD 12 (2), 967-996, Doi: 10.48146/odusobiad.1108720

Öz

Tarihi Kilikya Bölgesi sınırları içinde yer alan Mersin ilinde Hellenistik Dönem’den itibaren, Roma, Bizans devirlerinde kara ve liman yerleşmeleri kurulmuştur. Bu nedenle bölge dini ve sivil mimari yapılar bakımından oldukça zengindir. Bölgenin konumu ve coğrafi özellikleri tarih boyunca ulaşım ve ticaret amacıyla ana ve tâli (ara) yolların gelişmesini sağlamıştır. Bölgenin dağlık bir coğrafi yapıya sahip olması Toroslar’da yer alan dağ geçitlerinin oluşturduğu ulaşım yollarının geliştirilmesini sağlamıştır. Başlıca kale yapıları, Kilikya Kapıları’ndan başlayarak, Gülek Kalesi, Çamlıyayla ilçesi Namrun (Lampron), Sinap, Çandır, Sinap, Gözne, Belenkeşlik, Güdübeş, Hebilli, Evcili (Evciler), Aslanköy, Hisar (Asar), Gediği, Fındıkpınar, Kaleburnu, Başnalar, Kuzucubelen ve Tece’dir. Bu çalışmada Gülek Kalesi’nden güneye sınırlandırılan güzergâh üzerinde inşa edilerek günümüze ulaşmış Ortaçağ kale yapılarının konumları belirlenmeye çalışılmış, dünyada benzer nitelik taşıyan yapılar kültürel miras değeri açısından ele alınmış, kültür rotası ve destinasyon oluşturulması kapsamında değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur. Mersin ilinin kültürel mirası UNESCO Dünya Miras listelerinde yer alan yapılarla karşılaştırılmış, sonuç olarak Mersin’deki tarihi güzergâhın yeniden canlandırılması, bu yapıların onarım ve restorasyonu, kültür rotası oluşturulması, yapılara işlev kazandırılarak toplumun yararına kullanımına açılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler Kilikya, Mersin, Ortaçağ, kale, kültürel miras.

Abstract

In the province of Mersin, which is located within the borders of the historical Cilicia region, land and port settlements were established starting from the Hellenistic period and, during the Roman and Byzantine periods. For this reason, the region is very rich in terms of religious and civil architectural structures. The location and geographical features of the region have provided the development of main and secondary roads for transportation and trade throughout history. The fact that the region has a mountainous geographical structure has enabled the development of the transportation roads formed by the mountain passes in the Taurus Mountains.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Mersin, e-mail: laleyilmaz979@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3767-6499

These main castles are started from the Cilician Gates (Pylae Ciliciae), Gülek, Çamlıyayla district Namrun (Lampron), Sinap, Çandır, Sinap, Gözne, Belenkeşlik, Güdübeş, Hebilli, Evcili (Evciler), Aslanköy, Hisar (Asar), Gediği, Fındıkpınar, Kaleburnu, Başnalar, Kuzucubelen and Tece. In this study, the locations of the medieval castles on the route from Gülek Castle to the south and the structures with similar characteristics in the world are discussed in terms of cultural heritage value, creation of a cultural route and destination and suggestions are presented. The cultural heritage of Mersin on castles compared to UNESCO World Heritage lists and for the conclusion, reanimate the historical roads, restoration and renovation of this buildings and open to use cultural functions for the public are suggested.

Keywords Cilicia, Mersin, Medieval, castle, cultural heritage.

Giriş

Tarihi Kilikya Bölgesi sınırları içinde yer alan Mersin ilinde çağlar boyunca kara ve liman yerleşmeleri kurulmuş, dini ve sivil mimari yapılar bakımından özellikle Roma ve Bizans devirlerinde görkemli bir niteliğe sahip olmuştur. Kilikya Bölgesi, ana hatlarıyla Erdemli'deki Lamos (Lamos, Limonlu) Irmağı'nın sınır kabul edildiği iki bölüme sahiptir. Strabon, Geographika yapıtında Kilikya Bölgesi sınırlarını şöyle kaydetmiştir:

"Kilikia'ya gelince, onun bir parçası Trakheia ve diğeri Pedias olarak adlandırılır. Trakheia'yı soracak olursanız, kıynsı dardır ve düzlük toprağı yoktur veya ancak tek tük vardır; (...) Kilikia Pedias, Soli ve Tarsos'tan Issos'a, ve keza Tauros'a Kappadokiahlar'ın yerleşmiş olduğu kuzey yanındaki kısımlara kadar uzanır. Bu ülke, çoğunlukla ovalardan meydana gelmiş verimli topraklardır" (Strabon, 2009: 251).

Bölgenin konumu ve coğrafi özellikleri tarih boyunca ulaşım ve ticaret amacıyla ana ve tâli (ara) yolların geliştirilmesini sağlamıştır. Bölgenin dağlık coğrafi yapısı, Toroslar'da yer alan başlıca dağ geçitlerinin oluşturduğu ulaşım yollarının sürekli biçimde kullanımını sağlamıştır. Askeri, ticari ve sivil ulaşımı sağlayan dağ geçitleri, temel olarak Orta Anadolu'nun Akdeniz limanlarına ulaşabilme amacını taşımaktaydı. Güzergâhların askeri amaçla olduğu kadar ticari kervan yolu amacıyla kullanılması sonucu günümüze ulaşmaları söz konusudur. Ana yolun en önemli özelliği kuzeydeki kara ticaret yollarını güneyde Akdeniz ticaret limanlarına ulaştırması olmuştur. Aynı amaçla limanlara getirilen ticari mallar ve ürünler kuzeydeki yerleşmelere nakledilebilmekteydi.

Anadolu'da tarih boyunca kullanılan Kilikya ve çevresi dağ geçitleri, Bahçe, Gülek Boğazı (*Pylae Ciliciae*), Sertavul, Gezbel, Üsküyen, Meryemçil Beli, Karanlık Kapı, Sakaltutan, Bagras Geçidi (*Pylae Syriae*) olarak belirlenmiştir. (Taescher, 2010, I: 137; Buyruk, 2019: 27). Tarihte Tarsus hinterlandının Eski Çağ'dan itibaren uluslararası nitelikte kullanıldığı bilinmektedir. Kilikya Kapıları (*Pylae Ciliciae*) olarak adlandırılan Gülek Geçidi, Tarsus'ta, Toros Dağları üzerindeki Gülek Boğazı'nda İç Anadolu yol güzergâhlarının Akdeniz kıyılarına ulaştıran çağlar boyunca kullanılmış temel bir dağ geçididir. Gülek Geçidi'nin tarih boyunca kullanılmış olması arkeolojik buluntularla kanıtlanmıştır. Niğde, Köşk

Höyük'te Neolitik ve Kalkolitik çağlara ait Çiftlik ve Acıgöl kökenli obsidyenlerin Çukurova'ya Ulukışla ve Gülek Boğazı yoluyla getirildiği belirlenmiştir. Tarsus'ta tarih boyunca kullanılan güzergâh, Bithynia, Kappadokia, Kilikia Kapıları (Gülek Geçidi) ve Tarsus'a ulaşarak doğu rotasına bağlanmaktaydı (Ünal ve Girginer, 2007: 453-454; Alkaç ve Kaplan, 2017: 117-119).

Tarihi kaynaklarda dağ geçitleriyle ilgili ilk bilgilere rastlanmaktadır. Herodotos, Ephessos'tan Kilikya Geçidi aracılığıyla Susa'ya ulaşan Kral Yolu'nu anlatmıştır. Bu bakımdan Kapadokya'nın denize ulaşmasını sağlayan limanlar, Karadeniz'de Samsun, Akdeniz'de Mersin kıyılarında kurulmuştur. Kapadokya'nın güney sınırını ise Kilikya Kapıları meydana getirmiştir (Ramsay, 1960: 26, 348). Ana güzergâh *Via Tauri* üzerinde yer alan Gülek Geçidi'ne ait Roma Devri'ne tarihlendirilen buluntular İmparator Caracalla döneminden Kilikya-Kapadokya sınır yazıtı ve yol güzergâhında bulunan iki adet mil taşıdır. Pozanti'da bulunmuş olan yazıtlar 214-217 yılları arasında Caracalla tarafından ve 3. yüzyılın ortalarında Part seferleri sırasında artmış tekrar edildiğini Severus Alexander dönemine ait mil taşı, geçitte yapılan onarım ve genişletme çalışmalarını kanıtlamıştır (Ünal ve Girginer, 2007: 453).

Xenophontes ve ardıllarına göre Gülek Geçidi'ne Tyana (Kemerhisar, Bor-Niğde) üzerinden ulaşılmaktaydı. Kibystra'dan ve Caesaria'dan buraya ulaşan iki yol daha bulunmaktaydı (Ramsay, 1960: 387). Texier, tarihte Kilikia Kapıları olarak bilinen, Türklerin ise Gülek Boğazı olarak adlandırdığı geçidin, bir ordunun Torosları aşabileceği tek geçit olduğunu yazmıştır. Bu yolun kontrolünü ve dağları ele geçiren devlet, Küçük Asya'nın iç bölgelerine saldırabilecek bir konum edinmekteydi. Büyük İskender döneminden, 19. yüzyılda Mısırlı Mehmet Ali Paşa'nın dönemine kadar askeri harekâtın bu hat üzerinde gerçekleştirildiği vurgulanmıştır (Texier, 2002: 480). Ortaçağ boyunca Arap orduları bölgeye düzenledikleri istilalarda Kilikya Geçidi'ni ve Antitorosları kullanmışlardır. Ordular Kilikya Geçidi'nden bölgeye ulaştıklarında Tyana'dan geçen yol üzerinde veya Heraklia-Kybistra ve Lykaonia'dan geçen güzergâhta askeri mücadeleler gerçekleştirilmekteydi (Ramsay, 1960: 243; Ramsay, 1903: 366, vd).

Anadolu'da Bizans Devri boyunca kullanılan temel güzergâhlar arasında Eskişehir'den çıkan güzergâh, İç Anadolu'da büyük tuzlu çöl ortasından, Amorion'un Tatta Gölü güneyinden Kilikya Geçidi'ne ulaşmaktaydı. Bu yol ıssız ve çorak bir bölgeden geçtiği için süratle hareket eden askeri birlikler tarafından kullanılmaktaydı. Diğer güzergâh ise Tuz Gölü'nün güney sınırı boyunca Akşehir (Philomelion), Konya Ereğlisi (Heraklia) ve Çukurova geçidine ulaşmaktaydı. Akşehir'den başlayan ikinci bir ara yol ise Konya'nın yakınından Akdeniz'e, diğer bir yol ise Silifke yanından sahile ulaşmaktaydı. I. Haçlı Seferi sırasında kullanılan yol ise Konya Ereğli'nin doğusundan, Toros silsilesi üzerinden ve Gülek Geçidi'nden Çukurova'ya uzanmaktaydı. Antakya'ya ulaşan doğrudan yolun kullanılmasının sakıncalı olduğu bilinmekteydi. Gülek Boğazı'nda yer alan geçit, bazı bölümlerde dik ve dar olduğundan küçük bir birlik, ağır hareket eden bir orduya büyük kayıplar verdirebilir bir nitelikte tanımlanmıştır. Çukurova'dan Antakya'ya sefer düzenleyen bir ordu ise Amanos Dağları'nı ve Suriye Kapısı adlı bir geçidi kullanmak durumundaydı (Runciman, 1989: 140-141, 146).

Bölgede askeri güzergâhların yanı sıra Kudüs'e ulaşan bir hac yolu da meydana getirilmiştir. Ankyra, Tavium, Caesareia, Armenia, Kommagene yönünde yolculuk gerçekleştiren fazla yükü bulunmayan yolcular için en uygun güzergâh Hacılar Yolu adıyla anılmaktaydı. Dağlık bölgeden geçen Hacılar Yolu,

tarih boyunca önemli ölçüde kullanışlı bir yol olmuştur. Ancak, Hac yolunun Bizans İmparatorluğu'nun temel kara yolları arasında yer almadığı, Bizans Devri'nde askeri seferlerin daha kullanışlı bir yol üzerinden sürdürüldüğü belirlenmiştir. Söz konusu güzergâh, Nikaia ile Dorylaion'dan geçerek Sangarius (Sakarya) Irmağı'nı Zompos Köprüsü'yle, Halys (Kızılırmak) Irmağı'nı Çeşnir Köprüsü'yle geçen ve buradan ayrılarak Sebasteia ile Armenia'ya ulaşan, diğer yönden ise bir kolu Caesareia ile Kommagene'ye, diğeri ise Kilikya Geçidi'ne ulaşan güzergâhlardır (Ramsay, 1960: 218).

Bölgeye düzenlenen seyahatler ve çalışmalar erken tarihlere dayanmaktadır. 1211 yılında Alman rahip Oldenburglu Willebrand, Kilikya Bölgesi'ne seyahat etmiştir (Youngs, 1965: 113). Langlois'nın 1861 tarihli seyahatnamesi "Voyage dans la Cilicia", bölgenin tarihi coğrafyasını araştıran L. Alishan tarafından 1899 yılında yayımlanmış "Sissouan, ou L'arméno-Cilicie", Ch. Texier tarafından 1862, 1882 yıllarında yayımlanan *Asie Mineure, Küçük Asya: Coğrafyası, Tarih ve Arkeolojisi* (Texier, 2002) adıyla Türkçe'ye çevrilen geniş kapsamlı bilimsel çalışma, yine 19. yüzyılın sonlarına ait W. M. Ramsay'ın Anadolu araştırmalarını içeren Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası adıyla Türkçe'de yayımlanan (Ramsay, 1960) ayrıca, Anadolu ve Mezopotamya'da birçok seyahat ve araştırma gerçekleştiren G. L. Bell tarafından yayımlanan "Notes on A Journey Through Cilicia and Lycaonia" (Bell, 1906) başlıklı makale, Kilikya Bölgesi'ni kapsayan öncü çalışmalar arasında sayılabilir.

Mersin'de tarihi kale yapılarıyla ilgili 1936 yılında Gottwald, Paperon (Çandır) Kalesi ile ilgili ilk araştırmaları yayımlamıştır. Kilikya Bölgesi'nin Ortaçağ'ı ve yapılarına dair 1978 yılında Boase, vd. çalışmalarını yayımlamışlardır. Edwards, "The Fortifications of Armenian Cilicia" adlı 1987'de yayımlanan kitabında Kilikya bölgesi kalelerini plan ve mimari özellikleri bakımından araştırarak sınıflandırmıştır. Hild ve Hellenkemper ise 1990 yılında bölgeyle ilgili "Kilikien und Isaurien" başlığında kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Molin tarafından hazırlanan 2001 tarihli "Unknown Crusader Castles" adlı çalışmada Haçlılar tarafından inşa edilen veya yönetilen kale yapıları konu alınmıştır. Bölgede gerçekleştirilen çalışmalar seçkisi değerlendirildiğinde Mersin sınırları içinde bazı yapıların Hellenistik temelli olmakla birlikte ağırlıklı olarak Roma, Bizans, Haçlı dönemlerine ait olmak üzere yaklaşık 110 adet kale, tahkimatlı yapı ve gözetleme / haberleşme kulesi bulunduğu kabul edilebilir.

Bu çalışmada Gülek Kalesi'nden güneye sınırlandırılan güzergâh üzerinde inşa edilerek günümüze ulaşan Ortaçağ kale ve gözetleme kuleleri, tarihi ve mimari nitelikleriyle tanıtılmıştır. Mersin'de yer alan bu yapılar UNESCO Dünya Miras Listesi kriterleri göz önünde bulundurularak dünyada benzer nitelik taşıyan ve listede yer alan kale yapılarıyla değerlendirilmiş, bölgede kültürel miras niteliğiyle kültür yolu oluşturulabilmesi açısından öneriler sunulmuştur.

Ortaçağ'da Bölgenin Tarihsel Yapısı

Kilikya Bölgesi, binlerce yıl ticari etkinlikler ve kültürel etkileşim bakımından Anadolu ile Mezopotamya-Suriye arasında bir köprü işlevi taşımıştır (Buyruk, 2018, s. 15). Bölgenin tarihsel hareketliliği destekleyen stratejik konumu nedeniyle yüzyıllar boyunca egemenlik mücadeleleri gerçekleşmiştir. 650 yılından itibaren Anadolu'ya düzenlenen Arap İstilaları, Toros dağ geçitleri

kullanılmıştır. Bu dönemde Antakya ile Misis arasında yer alan topraklarda egemenliklerini sürdüremeyen Bizans Devleti ile Araplar arasında Toros Dağları sınır oluşturmuştur. Bizans ile Arap egemenliği arasında batı sınırını ise Lamas (Lamos) Kalesi'nin de inşa edilmiş olduğu Lamas (Lamos, Limonluk) Çayı oluşturmaktaydı. İmparator Phokas döneminde 959 yılında Bizans, sınırlarını tekrar Toroslar'dan Suriye'ye genişletmiştir (Buyruk, 2013a: 47; Buyruk, 2013b: 157).

1071 Malazgirt Zaferi'nin öncesinde Anadolu'nun durumu Ortaçağ için açıklayıcı nitelik taşımaktadır. Konstantinos Monomachos (1042-1055) Kapadokya ve Kilikya bölgelerinde Ermeni iskân politikasını gerçekleştirmiştir. Bu nedenle 1042 yılında Aplarip (Ablgharip) Tarsus ve Mamistra'da vali konumuna gelmiştir (Boase, 1978: 2). 964 yılına kadar Kilikya'da egemenlik kuran Araplar, bölgede ele geçirdikleri kalelerde onarımlar ve eklemeler gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, Harun Reşid, Tarsus Kalesi'nin surlarını onartmıştır. Mütevekkil döneminde ise Sis ve Anavarza kaleleri onarım görmüştür. Araplar, Suriye'de ise önemli kaleler inşa etmişlerdir. 964 yılında Bizans yönetimi Arapların Kilikya'daki egemenliğine son verdikten sonra yeni kaleler de inşa etmişlerdir. Bizans, yeniden fethettikleri Gökvelioğlu, Savranda, Anavarza, Feke, Lampron, gibi kale yapılarında onarımlar gerçekleştirmişlerdir. Ermeniler, Kilikya Bölgesi'nde yerleşmelerinin ardından Haçlı Seferleri döneminde onlarla iş birliği yapmışlar, birçok kaleyi Haçlılara devretmişlerdir. Haçlıların yeni kale yapıları inşa ettikleri kabul edilmektedir (Çambel, vd., 2007'den akt. Buyruk, 2019: 27; Buyruk, 2019: 27).

İmparator Ioannes Tzimiskes, 975 yılında Kuzey Suriye ve Asi Vadisi'ne ulaştığında bazıları garnizon işlevi taşıyan büyük bir Ermeni askeri birliğinin bulunduğu kaydedilmiştir (Boase, 1978: 2). Runciman'a göre Toroslar'da yerleşmiş olan Ermeniler, kolayca nüfuz edilemeyen herhangi bir bölgede olabileceğinden daha az tehlikeye maruz kalmıştır (Runciman, 1989: 151). Aynı dönemde Haçlı orduları bölgede fetihler gerçekleştirmeye başlamışlardır. 1098 ile 1109 yılları arasında Franklar, Doğu Akdeniz'de Edessa, Kudüs Krallığı, Antakya Prensiği ve Trablus olmak üzere dört yerleşimde egemenlik kurmuştur. Franklar, Birinci Haçlı Seferi sırasında Kilikya Bölgesi'ni kısmen fethetmişler, ancak bölgedeki egemenlikleri güvenli sayılmamıştır. Bölgede Bizans ordularının yeniden fetih için istilaları sürerken yerel Ermeni prensleri Haçlı yönetimine başkaldırmış, 1130'ların sonlarına doğru ise Latinlere karşı üstünlük sağlanmıştır (Phillipps, 1999: 111- 113). Tarihçi Abû'l Farac'ın (Bar Habreus) kayıtlarına göre 1131 yılında Danişmendoğlu Beyliği'nden Emir Gazi, Kilikya'yı istila ederek kaleleri ele geçirmiştir. Bu durum üzerine Ermeni Baronu I. Leon, onun ülkesine akıncılar göndermemeyi ve her yıl vergi ödemeyi kabul etmiştir. Ancak I. Leon, bu antlaşmaya uymamıştır. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun Ermeni yönetimiyle siyasal ilişkilerini güçlendirmek istemesi söz konusudur. İmparatorun kız kardeşi, Kilikya'da bulunan Leon'a giderek kızının onunla evlenmesini, ayrıca Masista (Mopsuestia) ve Adana'nın mehir olarak sunulmasını sağlamıştır. Ancak aralarında çıkan ihtilafın sonucunda Isacius, oğluyla Konya Sultanı Mesud'un yanına kaçmıştır (Abû'l Farac, 1950: 363). Bu durum, bölgenin farklı kültürler arasında siyasal egemenlik mücadeleleri için kısa bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Ermeni topluluğu tarafından 11. yüzyılın ortalarından itibaren Bizanslılara tâbi (bağlı) olarak bölgede yönetimin güçlendiği anlaşılmaktadır. Kilikya Bölgesi, 12. yüzyılda genellikle yerel egemenliği

sağlamaya çalışan Ermeni hanedanlar, Bizans İmparatorluğu'ndan destek bekleyen Hetumlar ile daha fazla bağımsızlık isteyen Rupenler tarafından yönetilmekteydi. Krallığın 1198/1199 yıllarında Rupen hanedanının lideri II. Leon'un Hetum direnişini aşması ve kendisini Ermenilerin ilk kralı olarak ilan etmesiyle gerçekleşmiş olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemde Leon'un yeni krallığı ile Avrupa ve Asya ile kurulan uluslararası ticaret etkinliğiyle zenginleşen feodal bir Batı devlet sistemiyle benzerlik kurulmuştur. Ermeni kilisesi, Tarsus'ta Lampron gibi merkezlerde kültürel bakımdan gelişmiş, birçok kale ve mülkü kırsal kesimde bulunan yerel soylular, Kilikya Ovası'nın tarımsal olanaklarıyla zenginleşmiştir. Yönetim, 1375 yılına kadar sürmesine karşın çok kültürlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bizans İmparatorluğu sınırları içindeki bu eyalet, 1097 yılında Kilikya'nın güney ve doğusunu ele geçiren Franklar tarafından kolonize edilmiştir. 1190'lerden itibaren Bizans Devleti tarafından Venedik, Ceneviz ve Haçlılara imtiyazlar tanınmıştır. Kral I. Hetum'un 1240'lı yıllarda Moğollar ile uzlaşmasına karşın en önemli tehdit ve bunun yanı sıra, 1375 yılında Ermeni Krallığı'nın kesin bir biçimde sona ermesine neden olarak Memlûklar'ın fetihleri kabul edilmiştir. Memlûklar, 1275 yılında Adana ve Tarsus'tan akınlar düzenleyerek Korykos'a kadar olan bölgeyi ele geçirmişlerdir. Ermeniler, bu saldırılarda geri çekilip yeniden bölgelerine geri dönerek Memlûklara vergi veya haraç ödeme yoluyla yönetimlerini sürdürmeye çalışmışlardır. 1360'da Korykos'un sınırını belirlediği alan, Karamanoğulları Beyliği yönetimine geçmiştir. Bu dönemde Memlûklar tarafından Misis ve Tarsus gibi önemli yerleşim birimleri alınmıştır (Molin, 2001: 137-138; Pringle, 1999, s. 168; Buyruk, 2013b: 157).

Tarihi Kilikya Bölgesi'nin ovalık ve dağlık bölümlerini içeren Mersin ilinde bu yapıların konumlandıkları alanı ve çevresini içeren güzergâhın korunmasını sağladıkları ve aynı zamanda birbiriyle iletişim halinde birkaç yönü kapsayacak biçimde kale hatları oluşturdukları bilinmektedir. Örneğin, Sinap, Gözne ve Belenkeşlik kaleleri birbirine yakın inşa edilmiş, güzergâh bağlantısı kurulabilecek kale ve karakol niteliği taşıyan savunma yapılarıdır. Benzer biçimde Kilikya Kapıları (Cilicia Pylai) olarak adlandırılan dağ geçidinde kurulmuş Gülek Kalesi ile Lampron (Namrun) Kalesi ve Paperon (Çandır) Kalesi gibi yapılar savunma, gözlem ve iletişim amacıyla çevreye hâkim yükseltilerde kurulmuştur (**Görsel 1**).

Görsel 1. Tarsus'tan Akdeniz yönüne kale yapılarının dağılımı (googlemaps'ten düzenleme, 2022).

Kale yapılarının bir bölümü konumlarına göre birbirleriyle ateş veya dumanla iletişim sağlayacak biçimde inşa edilmiştir. Bu nedenle kale yapılarının birbirinden bağımsız yapılar olarak değerlendirilmemelidir. Kale yapılarının Roma ve Bizans dönemlerinde yeniden inşa edildiği veya onarılarak kullanımlarını sürdürüldüğü bilinmektedir. Bölge, Ortaçağ boyunca Bizans Devri'nde Ermeni Vasal Krallığı veya Baronluğu'na olarak adlandırılan yönetime bağlanmıştır. Tarihte iki önemli hanedan Rupenler (1198, II. Levon) ve Hetumlar'dır (I. Hetum, 1226-1269) ve 1375 yılına kadar bölgede Hetum hanedanlığının Gülek Kalesi'nden güneye ulaşan alanda egemen olduğu kaydedilmiştir. Ermeni Baronluğu'nun kullanımında olduğu belirtilen kale yapı topluluklarının yerel yöneticiye ait olabileceği varsayılan konutlar ile güvenlik sağlayan karakollar olarak inşa edildikleri düşünülmektedir. Bölgede benzer yapıların Haçlılar tarafından da kullanıldığı, Ermeni Baronluğu'nun bazı kaleleri Haçlıların kullanımına bıraktığı veya Haçlılar tarafından yeni küçük ölçekli kaleler inşa edildiği düşünülmektedir. Edwards, Kilikya'da yetmiş beş tahkimatlı yapı arasında kırk dört adedinin Ermeni mimarisinin nitelikleri taşıdığı öne sürülmüştür. Bu kaleler arasında Anavarza, Çandır, Geben, Gülek, Lampron, Savranda, Sis ve Vagha kaleleri sayılmaktadır. Tamrut ve Mancımık ile sekiz kale, Ermeni askeri mimarisinin yirmi özelliğini taşımaktadır. Otuz dört kale, Edwards tarafından belirlenen ortak mimari özelliklerin büyük bölümünü içermektedir. Yapıların olasılıkla Ermenilerin bölgede yönetim kurdukları dönemde inşa edildiği düşünülmektedir. Bu döneme ait askeri yapılar, Akkale, Anacık, Anahşa, Andıl, Aslanköy, Azgit, Babaoğlan, Belenkeşlik, Bodrum, Bostan, Bucak, Çem, Fındıklı, Fındıkpınar, Gedığı, Gökvelioğlu, Gözne, Hisar, Hotalan, Iş, Kızkale (Dorak yakınında), Kuzucubelen, Maran, Meydan,

Rifatiye I, Saimbeyli, Sarıçiçek, Sinap (Çandır yakınları), Sinap (Lampron yakınları), Tece, Tumlu, Yeniköy, Yılan Kale'dir (Edwards, 1987: 12). Toroslar'daki kale yapıları arasındaki bağlantı, akarsu vadilerini takip eden kuzeyden güneye doğru güneydeki limanlara ulaşan bir hattın varlığına işaret etmektedir. Ortaçağ'da dağlık ve ovalık alanlardaki kale yapıları iletişim içinde, birbirlerini destekleyecek konuma sahiptir. Ayrıca liman ve kalelerden sağlanan gelirler ile garnizon kalelerinin bakımı ve yeni kalelerin inşası da gerçekleştirilmiştir (Buyruk, 2019: 29). Bölgede Ortaçağ'ın sosyo-ekonomik ve toplumsal koşulları nedeniyle inşa edilen çok sayıda kale, savaş, egemenlik mücadeleleri, deprem gibi etkenlerle mimari bakımdan değişikliğe uğradığı gözlemlenmiştir. Kale yapılarının Roma, Bizans, Arap, Ermeni, Memlûk etkileri bir arada görülebilmektedir. Askeri garnizon kaleleri bu bakımdan bölgede döneme ait askeri mimari süreci ve yaşam biçimiyle de ilgili bilgi sağlamaktadır (Buyruk, 2013a, s. 47; Buyruk, 2019: 29).

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde Kilikya Bölgesi'nde Mersin ili sınırları içinde kale, ileri karakol ve gözetleme kuleleri işlevi taşıyan yapıların mimari özellikleri nedeniyle Bizans, Ermeni ve Haçlı yönetimleri tarafından inşa edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapıların geniş alan kaplayan çok birimli kale kompleksleri veya küçük gözetleme kulesi biçiminde inşa edilmeleri nedeniyle mimari bakımdan çeşitlilik göstermektedir. Yapıların günümüze ulaşmış durumları göz önünde bulundurularak ile ilgili literatürde yer alan veriler derlenmiştir.

Gülek Boğazı

Kilikya Kapıları (*Pylae Ciliciae*) Tarsus'da, Toros dağlarının Gülek Boğazı'nda üzerinde İç Anadolu yol güzergâhlarını Akdeniz kıyılarına ulaştıran çağlar boyunca kullanılmış temel bir dağ geçididir. Kapadokya ve Kilikya bölgeleri arasında temel gümrük merkezi, Kuklak (Gülek) olmuştur. Günümüzdeki adıyla Gülek Boğazı veya Geçidi, denizden 1050 m yükseklikte yer almaktadır. Anadolu'da tarih boyunca kullanılan Toros ve Amanos geçitleri; Gülek Boğazı (*Pylae Ciliciae*), Karanlık Kapı, Sakaltutan, Bagras Geçidi (*Pylae Syriae*) olarak belirlenmiştir (Taescher, 2010: 137).

Gülek Geçidi'nin tarih boyunca kullanılmış temel dağ geçidi niteliği arkeolojik buluntularla kanıtlanmıştır. Niğde Köşk Höyük'te bulunmuş Neolitik ve Kalkolitik çağlara ait Çiftlik ve Acıgöl kökenli obsidyenlerin Çukurova'ya Ulukışla ve Gülek Boğazı yoluyla getirildiği kanıtlanmıştır (Ünal ve Girginer, 2007: 453-454). Roma Devri'nde İS 217 yılında Caracalla döneminde yol genişletmesi nedeniyle kayaya işlenen yazıt, önemli bir yapıma (*montibus caesis viam latiore fecit*) ve Podandos'tan (Pozanti) bir kilometre taşıyla ilgilidir: *Viam Tauri vetustate conplanatis montibus et caesis rupibus ac dilatatis itineribus cum pontibus Instituit restituit*. Roma egemenliğinde önem taşıyan bir sınır kabul edilen Gülek Boğazı Vadisi'ndeki Kilikya Kapıları'nın altında, bu yol üzerinde iki yapı kitabesi daha tespit edilmiştir (Hild ve Hellenkemper, 1990: 387).

Eskiçağ'da ve Erken Bizans Dönemi'nde yol kuzeyde Amorium (Hisarköy / Afyon) Tyana (Kemerhisar) üzerinden Kilikya Kapısı'na ulaşmaktaydı. Tarsus Eskiçağ'dan Ortaçağ'ın sonlarına kadar Toros dağ geçidi aşılmaktaydı. Tarsus kıyıları siltasyon nedeniyle dolmuş, Tarsus kenti önemini yitirmeye

başlamıştır. Ramazanoğulları ve 1516 yılından itibaren Osmanlı Devri'nde Adana, Gülek Boğazı'nın çıkış noktası durumuna gelmiştir. Toroslar dağ yolu, çıkış noktasının değişiminden etkilenmemiştir. Osmanlı Devri'nde aynı yolun Gülek Boğazı'na ulaşmak için Çakıt Irmağı'nda o döneme kadar izlediği ovoidan ayrılarak Pozanti'da yeniden aynı ovaya dönüş yapması söz konusudur (Taescher, 2010: 139).

Gülek Kalesi

37°16'08'' Kuzey; 34°47'27'' Doğu

Gülek Kalesi, Kilikya Kapıları adıyla anılan Toros dağ geçidinde inşa edilmiştir. Gülek köyü yakınlarında, Gülek Geçidi'nin 2 km güneybatısında, denizden 1600 metre yükseklikte çevreye hâkim bir tepe üzerinde inşa edilen Gülek Kalesi'nin kuzey ve kuzey doğusunda yer alan doğal uçurum, yapıyı korunaklı kılmaktadır. Yapı, tarihi kaynaklarda Kuklak, Guglag, Gogulat, Cogolaquum, Kawlak adlarıyla kaydedilmiştir. Yapının bulunduğu alanda Bizans, Arap, Ermeni ve Memlûk egemenlikleri görülmüştür (Edwards, 1987: 139).

Gülek Köyü'nün yarım kilometre kuzeydoğusundaki zirvesinde, Kilikya dağ geçidini koruyan Gülek Kalesi'ni taşıyan kaya kütlesi yer almaktadır. Kayalık tepenin yamaçları sedir ağaçlarıyla kaplıdır. Tepe, üste doğru katmanlar halinde yükselen, ancak tabanda karışık kireçtaşı kayalardan oluşmuştur. Alishan burada, özellikle *Echinites* deniz kabuklusuna ait tek veya çift kabuklu taşlaşmış fosiller ve çeşitli mercan türleriyle karşılaştığını yazmıştır. Batıdaki kayanın duvarında kayaya oyulmuş eski bir sunağın kabartma kalıntılarının ve iki yazıta ait izler görülebildiğini, ancak yazıların tamamen okunaksız durumda bulunduğunu belirtmiştir (Alishan, 1899: 131-133).

Çağlar boyunca kullanıldığı anlaşılan geçit, Bertrandon de la Broquière tarafından 1432-1433 yıllarında gerçekleştirdiği seyahatinde Cublech adıyla kaydettiği Gülek Kalesi'ni "o ana kadar gördüğü en yüksek kale" sözleriyle tanımlanmıştır (de la Broquière, 2000: 179). Evliya Çelebi ise "göklere yükselmiş" ifadesiyle tanımladığı Gülek Kalesi'nin Ramazanoğlu Yaylası'nda Kusun kazasında yer aldığını kaydetmiştir (Evliya Çelebi, 2010: 353).

Görsel 2. Gülek Kalesi (L. YILMAZ)

Kalenin tarihsel önemi, Gülek Boğaz veya Kilikya Kapıları (*Cilicia Pylai*) olarak adlandırılan geçitten başlayan Tarsus ana yolunun (*Via Tauri*) güvenliğini sağlayan bir askeri yapı topluluğu olmasıdır. Doğu-batı doğrultusunda inşa edilmiş geniş bir alanı kaplayan kaleye güney yönünden ulaşılmaktadır. Alanın kuzey ve kuzeybatısında kayalıklar, doğal biçimde güvenliği sağlamaktadır. Alanın güneyinde ise sur duvarları ve burçlar yer almaktadır. Kalede anıtsal giriş kapısı, surlar, sarnıçlar ve dörtgen planlı küçük ebatlı mekân kalıntıları günümüze ulaşabilmiştir (**Görsel 2**).

1. Güzergâh: Gülek'in batısında günümüzde Çamlıyayla ilçesinde Lampron (Namrun) ve Sinap kalelerini kapsamaktadır.

Lampron (Namrun) Kalesi

37°09'57'' Kuzey; 34°36'11'' Doğu

Günümüzde Çamlıyayla ilçesine bağlı Namrun, Lambron, Lampron, Embruns adlarıyla kaydedilen kale, Torosların (Bolkar Dağı) eteklerinde, Tarsus'tan Heraklia'ya (Ereğli) ulaşan tarihi yol üzerinde stratejik bir konumda inşa edilmiştir. Günümüzde Namrun'dan güneye giden iki güzergâhtan biri, batıya doğru kıvrılarak Çandır (Paperon) Kalesi'ne ulaşmaktadır. Diğeri ise Tarsus'tan Pozanti'ya ve Kapadokya'ya giden ana güzergâha bağlanmaktadır. Lampron Kalesi, Çandır Kalesi ile birlikte Kilikya Kapıları'nın (*Cilicia Pylai*) güvenliğinin sağlanmasında önem taşımaktaydı (Kerem, 2009: 96; Hild ve Hellenkemper, 1990: 328). Yapı, 1072 yılında Hetum hanedanından Oşin tarafından işgal edilmiş, ailenin ikametgâhı haline gelmiş ve Kilikya Kapıları'na ulaşan yol üzerindeki alanda egemenlik

kurulmuştur. Mleh tarafından 1171-1172'de ve 1182'de III. Rupen tarafından kuşatılmış ancak fethedilememiştir. II. Leon döneminde 1186'da başpiskoposluğun bulunduğu bir merkez konumuna gelmiştir. Gülek Boğazı'nın batısında kalan dağlara ve Lampron Kalesi'ne 1072 yılında Ermeni Hanedanlığı'ndan Hetum'un oğlu Oşin egemen olmuştur. Oşin'in esas karargâhı Lampron Kalesi'nde bulunmaktaydı. İmparatorun "Kilikia Stratoperdarkhos"u ünvanı alan Oşin'in Lampron Kalesi'ni de imparatorun imtiyazıyla yönettiği düşünülmektedir. Gülek Boğazı'nın doğusunun ise Sis kentinin kuzey batısında Partzerpert Kalesi'ndeki Rupen'in oğlu Konstantin'in elinde bulunduğu kaydedilmiştir. II. Oşin'in oğlu olan düşünür, biyografi yazarı, elçi ve din adamı Aziz Narses burada yaşamıştır. Lampron, Ermeni minyatürlü elyazma sanatında önemli bir yere sahiptir (Boase, 1978: 170; Runciman, 1989: 151; Ersan, 1998, s. 83; Robinson ve Hughes, 1969: 188).

1230'ların başında Lampron'un baronu Konstantin, Konya sultanı Keykubad ile işbirliği yapmıştır. Tarsus'ta Çandır'ın (Paperon) baronu kale muhafızı Smbat onları Kilikya'dan sürene kadar bölgede egemenlik kurmuşlardır. Konstantin, 1250'de vatana ihanet nedeniyle idam edilmiştir. Tarihi kaynaklarda Lampron Kalesi'nden Konstantin'in ölümünden sonra nadiren söz edildiği kaydedilmiştir. Kale, 1309-1310 yıllarında Kıbrıs kralı II. Henry'nin hapisanesi olarak işlev görmüştür. 12. yüzyılın ikinci yarısında yakınındaki Skevra Manastırı, Lampronlu Aziz Narses'in konutu olarak kaydedilmiş olup Ortaçağ'ın en geniş kütüphanesine sahip olmasıyla ün kazanmıştır. Ayrıca burada yaşayan ve çalışan ressam Toros Roslin ile diğer önemli minyatür sanatçılarının Lampron sarayından düzenli gelirleri bulunduğu kaydedilmesi, yapının ve çevresinin sanat üretim merkezi olarak değerlendirildiğini kanıtlamaktadır. Alishan, Lampron Kalesi yakınlarında Peder Sibilian tarafından da ziyaret edilmiş olan alt bölümü sığınak olarak düzenlenmiş kare planlı bir kule biçiminde yazdığı Sinap Kalesi'ni ve bu kalenin yakınlarında dağın kuzey doğusunda Hovani-acarag (Ioannes köyü) adlı bir yerleşim yerini kaydetmiştir. Burada Aziz Ioannes adını taşıyan ve "Sessizlik Yeri" olarak da anılan bir inziva manastırının bulunabileceğini öne sürmüştür. Ünlü minyatürcü ve yazar Etienne Kouyner'in 1290 yılında bir İncil kopyaladığı çalışmasıyla ilgili olarak dağın kuzey tarafında yer alan Skevra Manastırı'nı kaydetmesi yapının bu konumuna diğer bir kanıt olarak gösterilmektedir. Manastır kale baronlarının mezar alanı ve inşa edildiği yerleşmenin ana ibadet ve manastır yapısını oluşturmaktadır. Skevra Manastırı'nın kurucuları bilinmemektedir, ancak yapıyı kalıcı duruma dönüştüren I. Oşin olmuştur. Alishan, manastırın ilk inşasının Bizanslılara ait olduğunu öne sürmüş, bu alanda iki manastır yapısı bulunduğunu, birinci yapının manastır, diğerinin inziva yeri işlevi taşıdığını yazmıştır. Yapı, 14. yüzyılın sonlarında ise Memlûklara ait bir garnizon olarak kullanılmıştır (Alishan, 1899: 103-107).

Yapı, Bolkar Dağları'na uzanan 34x150 m ölçüsünde kireçtaşından oluşmuş sarp ve çevreye hâkim bir tepe üzerinde kurulmuştur. Kilikya Bölgesi'nin en güçlü Bizans ve Ermeni kaleleri arasında sayılmaktadır (Ünal ve Girginer, 2007: 488). Konum bakımından Lampron Kalesi, Sinap Kalesi'nin görüş alanındadır. Lampron'dan Sinap yoluyla kuzeyde Gülek ile Bolkar Dağı ve Ulukışla'ya ulaşan yolların bulunduğu bir geçit mevcuttur. Lampron'dan güneye ulaşan iki güzergâh bulunmaktadır. Bu güzergâhın birincisi batıya doğru Çandır Kalesi'ne diğeri ise Tarsus-Pozanti-Kapadokya ana güzergâhıyla birleşmektedir (Buyruk, 2018: 87-88). Kale, kuzey-güney doğrultuda geniş bir alanda

kurulmuştur. Kuzey uç yönündeki yapılar dışında diğer bölümler ile surların bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Yapının doğusu doğal uçurumla korunmaktadır. Tepenin güney doğusunda surlarına önünde yapı kalıntıları bulunmaktadır. Kalenin doğusunda sur kalıntısı bulunmamaktadır. Alanın kuzey batı ucunda ise dış surların altında bir hendek meydana getirilmiştir. Alanın batısı güneye kadar üç kademeli surlara sahiptir. Kaleye ulaşan ana yol batı eteklerinde surlara ulaşmadan son bulmaktadır. Kalede Ortaçağ'a ait üç bölümlü bir hamam yapısı tespit edilmiştir. Dış kalenin kuzeyinde yer alan sur sistemi ise dörtgen planlı, en az iki katlı olduğu düşünülen kule ile iki yanında devam eden surlardan oluşmaktadır. Kuleden güneye uzanan surların temelleri günümüze ulaşmış olup, mazgal pencerelerden herhangi bir iz kalmamıştır. Kuzey yönünde devam eden iki metreyi aşan surlara ait mazgal pencere kalıntıları bulunmaktadır. Yapıda toplam beş ana kapı ve çeşitli büyüklükte mekanlar tespit edilmiştir (Buyruk, 2018: 88-95). Görkemli mimarisiyle dikkat çeken kale, günümüzde restore edilmiş ve ziyaret edilebilir durumdadır (**Görsel 3**).

Görsel 3. Lampron Kalesi (L. YILMAZ)

Sinap Kalesi

37°10'54'' Kuzey; 34°36'44'' Doğu

Sinap Kalesi, Çamlıyayla'da Namrun (Lampron) kalesine 6 km uzaklıkta kurulmuştur. Bu küçük ve tahkim edilmiş yapının bir ana kaleyi koruyan bir karakol işlevi taşıdığı öne sürülebilir. Kale, tarihi kaynaklarda Awşini, Amroc' ve Oşinkale adlarıyla kaydedilmiştir. Yapı, küçük kare planlı ve köşe kuleli olup, bölgedeki Anacık ve Çandır, Gözne, Belenkeşlik yakınlarındaki Sinap kaleleriyle mimari özellikler bakımından benzerlik göstermektedir. Lampron'a yakınlığı ve yapının kuzeyden iki stratejik yolun kesişim noktasındaki konumu nedeniyle tahkimatlı yapının Hetum'a ait kalenin önceden uyarı sistemine ait gözetleme işlevi taşıdığı öne sürülmüştür (Edwards, 1987: 231; **Görsel 4**).

Görsel 4. Sinap Kalesi (L. YILMAZ)

2. *Güzergâh:* Çamlıyayla'da Lampron'dan doğuya ulaşan güzergâh üzerinde savunma ve gözetleme yapıları ise Çandır Kalesi ile başlamakta ve güney yönünde devam eden bir kale hattı oluşturmaktadır.

Çandır (Paperon) Kalesi

37°01'09'' Kuzey; 34°36'52'' Doğu

Kale, İç Anadolu'yu Akdeniz'e bağlayan ara yol üzerinde inşa edilmiş olduğundan stratejik önem taşımaktadır. Ereğli'den başlayan güzergâh, Evciler Kalesi'nden sonra Çandır, Sinap, Gözne ve Belenkeslik kaleleri üzerinden Mersin'e, Çukurova ve güneydeki yerleşmelere uzanmaktadır (Edwards, 1987, s. 102). Günümüzde Çandır olarak adlandırılan mahalle, Mersin'in Toroslar ilçesinde Ayvagediği yaylasının 7 km doğusunda yer almaktadır. Ticaret ve ulaşım bakımından önemli güzergâhların birleştiği bir noktada yer alan Çandır Kalesi, Mersin'in 40 km kuzeyinde Gözne'nin (Mlic) 5,5 km kuzeyinde, 1450 m yükseklikte, alana hâkim bir konuma sahiptir. Kale, batıdaki Gülek Boğazı - Gülek Kalesi - Tarsus limanının aksine, ara yollar üzerinde kontrolü bulunan üç farklı yolun kesiştiği bir bölge üzerinde kurulmuştur.

Kale, tarih boyunca Baberon, Barbaron, Paperawn, Paperon ve Çandır adlarıyla kaydedilmiştir. Edwards, kalenin inşa edildiği iki ana yolu şöyle tanımlamıştır: "Kuzeybatı yolu, günümüzdeki Ereğli'den (Konya) çıkarak Evciler'den geçen dar geçitlerden güneydoğuya kıvrılarak gider ve Lampron'dan gelen ikinci bir yol ile tek bir güney rotası oluşturmak için birleşir. Çandır'ın güneyinde

denize doğru uzanan yol, bu güzergâhta yer alan üç kale tarafından korunmuştur: Sinap, Gözne, Belenkeşlik" (Edwards, 1987: 102; Hild ve Hellenkemper, 1990: 373). Söz konusu yapılar, Çandır Kalesi'yle bağlantılı güzergâhın korunması ve savunulması için kurulmuş bir yönetim alanının varlığına işaret etmektedir. Günümüzde Toroslar ilçesine bağlı olan Çandır Kalesi, kuzeyde yer alan Lampron Kalesi'nin görüş alanında yer almaktadır.

Görsel 5. Çandır Kalesi (L. YILMAZ)

Çandır yerleşimi, Hellenistik Dönem'e ait Papirion'dan (Παπίριον) uzak bir mesafede yer almaktadır. Ancak kalenin konumu Kapadokya, Isauria ve Kilikya'nın kesiştiği noktadadır. Kalenin yüksek bir tepe üzerinde kurulmuş olması bu üç bölgeye de egemen oluşunun bir göstergesidir. Tarihi adıyla Paperon'un Ermeniler tarafından ilk işgali konusunda, Lampronlu Narses'in Skevra Manastırı'ndan Samuel hakkında 1190 civarında yazdığı tarihsel metinde şu bilgiler yer almaktadır:

"İmparator I. Aleksios, Ermeni Prensi Apllarip'i Vaspurakan'daki mevkiinden, Tarsus ve Misis'in yönetimini üstlenmek üzere Kilikya eyaletine gönderdi. Apllarip, Toros dağları eteklerindeki ve Tarsus'un dağlık kesimlerindeki iki saldırılamaz kale olan biri Lampron, diğeri Paperon'da bulunurdu. Her iki kale de çiftlik arazileri ve köylerle çevriliydi. Apllarip, hazine olarak Paperon'u aldı; kendisi ve ailesinin inzivası için büyük bir kilise inşa etti. Lampron'u Ermenistan'dan gelişinde ona yoldaşlık eden, güvendiği ve sevdiği prens Oşin'e verdi. Apllarip, öldüğünde Paperon'a gömüldü" (Gottwald, 1936: 88).

Kale, 11. yüzyılın sonları ile 12. yüzyılda Rupenlerin yerine geçen Ermeni Hanedanı Hetumların egemenliğinde olup Ortaçağ boyunca kaynaklarda Hetumların kalesi olarak tanımlanmıştır. Hetum yönetimi, Franklar ve Moğollarla anlaşma yolunu tercih etmiştir. Kalenin maliklerinden Smbad, 1151/1152'de Misis surlarının önünde Bizans ordusunun yanında, rakibi Rupen hanedanından Toros'a karşı savaşırken ölmüştür. Smbad'ın oğlu Bakuran ise daha sonra 1169 civarında, Mleh'e zorla el konulması sırasında kızkardeşi Rita ile onun iki oğlu Rupen ve Leon'a sığınmıştır. Bakuran'ın, I. Leon'un taç giydiği 1198/1199 yılında, Paperon Kalesi'nin yöneticisi olarak ileri bir yaşa kadar hüküm sürdüğü kabul edilmektedir (Kaşgarlı, 1990: 8-9; Edwards, 1987: 103). 1245 yılında Paperon Kalesi'ne, Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev ve müttefiki Lampronlu Konstantin tarafından bir saldırı gerçekleştirilmiştir. I. Hetum'a karşı Tarsus'a ilerleyişi sırasında yöreyi ateşe veren Kral II. Hetum'un kardeşi Toros ise 1296'dan itibaren kalenin hâkimi olarak kabul edilmiştir. Kale, suikastle öldürülen hükümdar Korykoslu Oşin'in döneminde hanedan yönetimine geçmiştir. Bölgede 13. yüzyılın sonlarında Memlûkler egemen olmuştur. 1347-1348 yıllarında Karamanoğulları kaleyi ele geçirmiş, Osmanlı Devri'nde Sultan Bayezid tarafından fethedilmiştir (Gottwald, 1936). Askeri, dini ve sivil mimari yapı kalıntılarının bir arada görülebildiği bu önemli yapı topluluğu, günümüzde bilimsel araştırma ve restorasyon çalışmalarına gereksinim duymaktadır (**Görsel 5**).

3. *Güzergâh*: Sinap Kalesi, Mersin'i, Belenkeşlik – Gözne – Sinap – Çandır – Lampron – Gülek kalelerini izleyerek Pozantı ve Ulukışla'ya ulaşan, Belenkeşlik – Gözne – Sinap – Çandır – Evciler kalelerini izleyerek Ereğli yönüne devam eden güzergâhtır (Sözlü ve Yılmaz, 2018).

Sinap Kalesi

37°01'01'' Kuzey; 34°34'31'' Doğu

Mersin'in 35 km kuzeyinde, Ayvagediği Yaylası'ndan önce doğuya dönülerek ulaşılan Sinap Kalesi, Gözne Kalesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Gözne'den Çandır'a giden güzergâh üzerindeki kale, olasılıkla bölgenin büyük kalelerinden Çandır (Paperon) Kalesi'ne bağlı bir askeri karakol veya gözetleme kulesi işlevi taşımaktaydı. Kale, Mersin'i, Belenkeşlik – Gözne – Sinap – Çandır – Lampron – Gülek kalelerini izleyerek Pozantı ve Ulukışla'ya ulaşan, Belenkeşlik – Gözne – Sinap – Çandır – Evciler kalelerini izleyerek Ereğli güzergâhına bağlanan ara yollar üzerinde kurulan kaleler zincirine dahil olan önemli bir yapı konumundadır (Sözlü ve Yılmaz, 2018).

Büyük yuvarlak köşe kulelerine sahip kapalı, iki katlı enine dikdörtgen kule konut görünümündedir. Kalenin cephesi ile Tarsus'taki Eski Cami arasında benzerlik kurulmuştur. Yapının iç duvarları kaba kesme taş işçiliğe sahiptir. Penceresiz zemin katında daha önce sivri beşik tonoz kullanılmış olabileceği düşünülmüştür. Yapının üst katında bir kemer bağlantısı bulunmaktadır ancak, tonozla ilgili güvenilir bir kanıt bulunmamaktadır. Yapının güneybatısında sarnıç belirlenmiştir. Kale, mimari özellikleriyle 13.-14. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Hild ve Hellenkemper, 1990: 411-412).

Gözne Kalesi

36°59'32'' Kuzey; 34°34'30'' Doğu

Mersin'in 29 km kuzeyinde, Gözne yerleşmesinde ana kaya üzerinde inşa edilen yapı, çevreye egemen bir konuma sahiptir. Sinap Kalesi gibi büyük ölçekli bir kaleden ziyade, güzergâhın güvenliğini ve kontrolünü sağlamak için inşa edilmiş bir karakol olabileceği düşünülmektedir. Kale, Mersin'i İç Anadolu'ya bağlayan ara yol güzergâhı üzerinde inşa edilmesi nedeniyle önem taşımaktadır (Sözlü ve Yılmaz, 2018; **Görsel 6**).

Görsel 6. Gözne Kalesi (L. YILMAZ)

Büyük bir dağlık alan üzerinde, Çandır (Paperon) ve Gözne yerleşmesi yakınlarında, Zephyrion'un (Mersin) 20 km kuzeyinde yer almaktadır. 1183 ve 1307 arasındaki kitaplarda kaydedilmiştir. İlk olarak 1198 yılında Paperon baronlarının mezar yeri olarak tanımlanmıştır. Mlic (Gözne), Tarsus başpiskoposlarının da makamı olarak bilinmekteydi. Mlic'te 1258'de Kral I. Hetum'un kardeşi Leon ve 1269'da Çandır Kalesi'nin kale muhafızı Sempad'ın oğulları Hetum ve Vasil gömülmüştür. Yapı, uzun ve dikdörtgen bir konut binası olarak tanımlanmıştır. Yapının girişi, batı cephesinin dar bölümündedir. Dört bölmeli tonozlu iç bölüm yüksek mazgal pencerelerle aydınlatılmaktadır. Yapı tek katlıdır, ancak duvarın sağlamlığı göz önüne alındığında, ikinci bir katın planlandığı ancak uygulanmadığı

düşünülmüştür. Mimari detaylar, yapının 13. yüzyıla ait olduğuna işaret etmektedir (Hild ve Hellenkemper, 1990: 351).

Gözne Kalesi, Sinap Kalesi'nden farklı olarak iki bölümlü inşa edilmiştir ve birimlerden biri altıgen formludur. Bu bakımdan karakol veya gözetleme kulesinden farklı bir işlevi olabileceği düşüncesi öne sürülmüştür. Altıgen mekânın içerisinde tonoz kilit taşları üzerinde bulunan süslemeler kaleye ait bu birimin yüksek rütbeli kimseler veya yöneticiler tarafından kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Ortaçağ kalesi, tahkim edilmiş iki ayrı yapıdan ve iki yapı arasında bağlantılı sur duvarından oluşmaktadır. İki birimden oluşan kalenin doğudaki birimi düzgün olmamakla birlikte dikdörtgene yakın bir plana sahiptir. Kaleye ait diğer mekân ise dikdörtgen birimin batısında yer almaktadır. Altıgen planlı bu mekanla dikdörtgen mekân arasında küçük bir avlu bulunmaktadır. Bu altıgen mekâna giriş güney cephede yer alan kapıdan sağlanmaktadır. Kale burcu planındaki mekânın üzeri tonoz ile örtülü olup iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Yapının söz konusu karakol yapısının komutanına ait bir birim olarak kullanıldığı öne sürülebilir. Günümüze ulaşan her iki yapı da restore edilmiş, kalenin bulunduğu alanın çevre düzenlemesi yapılmış olup giriş ücretli bir mesire yeri görünümü taşımaktadır (Sözlü ve Yılmaz, 2018).

Belenkeşlik Kalesi

36°58'21'' Kuzey; 34°33'11'' Doğu

Gözne (Mliç)'nin 5 km güneyinde, Zephyrion'un 16 km kuzeyinde Soğucak Yaylası'nda yer almaktadır. Gözne Kalesi'nin 9 km güneybatısında olan yapı, anakaya üzerine inşa edilmiştir. Ortaçağ'da yol güzergâhını koruma ve denetleme amacıyla inşa edilmiş askeri karakol veya gözetleme kulesi işlevi taşıyan bir yapı işlevi taşıdığı düşünülmektedir. Yapı, iki katlı, enine dikdörtgen planlı konut yapısı biçiminde tanımlanmıştır. Çift kanatlı kapı yer almaktadır. Üst örtü, sivri kemerli tonozdur. Tonozdaki ahşap bir merdivenle üst kata erişim sağlanmaktaydı. Oda, mazgallarla aydınlatılmaktaydı. Ahşap tavanın kirişleri taş konsolların üzerine uzanıyordu. Yapının cephesi, bosajlı düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Hild ve Hellenkemper tarafından 13. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Sözlü ve Yılmaz, 2018; Hild ve Hellenkemper, 1990: 213). Kalenin restorasyonu ve çevre düzenlemesi tamamlanmış, ziyaret edilebilir durumdadır.

Yaka (Güdübeş) Kalesi

36°51'40'' Kuzey; 34°44'03'' Doğu

Yaka Kale, Mersin ve Tarsus arasındaki stratejik kıyı güzergâhının kuzey kanadında korunaklı bir garnizon olarak tanımlanmıştır. Yapının kitabesi bulunmamakta, bu nedenle özgün adı bilinmemektedir. Yaka Köy veya Godebes, günümüzdeki adıyla Güdübeş Kalesi, Tarsus – Mersin arasındaki yol üzerinde Tarsus'un 15 km güneyinde, Zephyrion'un 13 km kuzeyinde yer almaktadır. Sur kalıntıları, yaklaşık 10 metre yükseklikte bir tepe (höyük) üzerindedir. Alanın doğusunda birbirinden farklı mimari özellikler taşıyan üç adet kule yer almaktadır. Kuzeybatı köşesinde ise iki bağımsız duvar kalıntısı bulunmaktadır. Kalenin birbirinden ayrı mimari görünümüne karşın zeminin dörtgen planlı

olduğu anlaşılmaktadır. Yapı, yaklaşık 1100 m² iç alana sahip bir dikdörtgen biçiminde düzenlenmiştir. Doğu yönünde üç farklı kulenin duvar kalıntıları bulunmaktadır. Kuzebatıda, bir köşe kuleye çarpan, genişliği 3,10 metreye kadar ulaşan masif bir duvar tespit edilmiştir. Yapının Geç Ortaçağ ve Osmanlı olmak üzere iki inşâ dönemine sahip olabileceği öne sürülmüştür. Ancak yapının Haçlılar tarafından inşâ edildiği varsayımı, Hild ve Hellenkemper tarafından kabul görmemiştir. Kaleye ait blok taş malzemenin çoğu, 19. yüzyılda Mersin'de yeni yapıların inşasında devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Hild ve Hellenkemper, 1990: 458; Ünal ve Girginer, 2007: 531; Edwards, 1987: 265). Evliya Çelebi tarafından Gökçeli kazasında Gödibiz adıyla kaydedilen yapı, mâmur bir kale olarak tanımlanmıştır (Evliya Çelebi, 2010: 353). Ancak kale, günümüze harap durumda ulaşabilmiştir.

Güzergâh: Çandır-Sinap-Gözne-Belenkeşlik kalelerini bulunduğu yol, batısında Aslanköy-Evciler-Hisar-Gediği'nin bulunduğu yol ile güneyde birleşerek Tırmıl'a ulaşmaktadır.

Aslanköy Kalesi

36°59'31" Kuzey; 34°17'24" Doğu

Kale, Pompeiopolis ve Zephyrion'un 40 km kuzeybatısında Toroslar üzerinden Lycaonia'ya ulaşan antik bir yol üzerinde yer almaktadır. Yapı, Arslanköy'den Kemer Yayla (Tetraphyrgia) üzerinden Kilikya Bölgesi'nden Lycaonia'ya ve Ereğli'ye geçiş yolu üzerindedir. Ancak, Arslanköy Kalesi'nin diğer kalelerle herhangi bir bağlantısını veya görüş alanını kesin biçimde belirlemek mümkün olmamıştır. Arslanköy'ün 3 km güneyinde yaklaşık 40 m K-G ila 30 m D-B tabanı bulunan kalker kayalık üzerinde küçük surun duvarları kısmen korunarak günümüze ulaşabilmiştir. Mimari özellikler göz önünde bulundurulan yapının Bizans Devri'ne değil, Ermeni egemenliğinin geç dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Tarihi yol bağlantılarının bulunduğu bir noktada inşâ edildiği anlaşılan yapının ve çevresinin kapsamlı biçimde araştırılması önerilebilir.

Evcili (Evciler) Kalesi

37°02'20" Kuzey; 34°29'38" Doğu

Kale, Evciler yerleşiminin 1,5 km güneyinde, sağda Sazoluk (Deli Çay) yönünde, Zephyrion'dan (Mersin) Mliç (Gözne) ile Tetrapyrgia'dan Lycaonia'ya ulaşan yol üzerindedir. Çandır'dan Evciler ve Aslanköy köylerine ulaşan yolun sonundaki tepede konumlanmıştır. Yapının Aslanköy'den ovaya ulaşan alternatif yolu koruduğu düşünülmektedir. Kale, sahile inen yolu koruduğu gibi Ereğli kavşağına da yakın oluşuyla stratejik bir konuma sahiptir (Hild ve Hellenkemper, 1990: 253; Edwards, 1987: 121; Ünal ve Girginer, 2007:449). Belenkeşlik ve Sinap kalelerine yakınlığı nedeniyle yol bağlantısı kurulabilmektedir. Bizans yapısı olduğu düşünülen küçük bir garnizon kalesi biçiminde tanımlanmıştır.

Kayalık bir yükseklikte bulunan küçük ebatlı yapı, güneybatıda yuvarlak bir kule ile güneye bakan kapalı bir avluya sahip üç katlı enine dikdörtgen bir konut kulesi biçiminde düzenlenmiştir. Anakayanın üzerindeki konut kulesi harap durumda, bodrum katın tonozlu girişi çökmüştür. Üstteki iki katın ahşap

tavanları, ahşap kirişlerle kâgir yapıya bağlanmıştır. Odalar, birkaç dar havalandırma penceresi ile aydınlatılmaktaydı. Konut kulesinin çift cidarlı duvarları ve avlu duvarları taşlardan örülmüştür ve derzler taş parçalarıyla sıkıştırılmıştır. Yapının duvarlarının köşelerinde, bazı bölümlerinde bordürler bulunan kaba yonu taş bloklar tespit edilmiştir. Bölgede 13. yüzyıl (Belenkeşlik) örneklerinin belirleyici olduğu, ancak yapısal tasarımın yalnızca yerel geleneği takip ettiği öne sürülmüştür (Hild ve Hellenkemper, 1990: 253).

Hisar (Asar) Kale

Kale kalıntıları, Aslanköy'ün 16 km doğusunda, Zephyrion'un 28 km kuzeybatısında, Kilikya'da eski bir yol olan Lycaonia veya Kapadokya güzergâhı üzerinde tespit edilmiştir. Gözne-Aslanköy yolunda Güzelyayla yakınlarında yer almaktadır. Küçük bir Ortaçağ garnizon kalesi olarak tanımlanan yapıya, Kızılbaş'ın 7 km güneybatısından bir yol ile ulaşılmaktadır. İkinci yol ise güneybatıda kalenin güneyinden geçmektedir. Yaklaşık 1050 metre yükseklikte yer alan yapının tarihsel adı bilinmemektedir. II. Hetum dönemine ait sikke buluntusu yapının 13. yüzyılda Ermeniler tarafından iskân edildiğini göstermektedir. Yarım yuvarlak planlı iki kule ve bağlantı suru, kalıntıların genel görünümünü oluşturmaktadır. Kuzeydeki kule iki katlıdır, ancak yapının üst örtüsü günümüze ulaşmamıştır. Girişi yıkılmış olan kulenin iç mekânı düzgün kesme taşla örülmüş olup moloz dolgu kullanılmıştır. Alanın kuzeyinde yer alan ve apsis kalıntısı görülen yapının, depo olarak kullanılmış olabileceği gibi, apsis kalıntıları nedeniyle şapel işlevi taşıdığı da öne sürülmüştür. Yapı, sur duvarıyla güneydeki kuleye kadar uzanmaktadır. Güneydeki kulenin zemininde sarnıca ulaşan kalıntılar tespit edilmiştir. Kalenin mühimmat deposu işleviyle kullanılmış olabileceği öne sürülmüştür (Hild ve Hellenkemper, 1990: 271; Edwards, 1987: 149; Ünal ve Girginer, 2007: 457).

Gediği Kalesi

36°59'30'' Kuzey; 34°22'47'' Doğu

Kale kalıntıları, Mersin'in 45 km kuzeyindeki Yavca köyünün 4 km güneyinde Zephyrion'dan (Mersin) Aslanköy'e giden yolun yaklaşık 30 km kuzeybatısındadır. Kale, 2,210 m yükseklikte bir kaya bloğunun üzerinde inşa edilmiştir. Yapıya ulaşan yolda mağaraların yer aldığı alanda geçit duvarının bir bölümü görülebilmektedir. Kalenin doğusunda basamaklar, duvar kalıntıları, sarnıç olduğu düşünülen bir bölüm ve Bizans Devri'ne ait seramik buluntular tespit edilmiştir. Kayanın kenarındaki mevcut duvar bölümlerinden sadece birkaç kat harçlı taş tabakası korunarak günümüze ulaşabilmiştir (Kerem, 2009: 41; Hild ve Hellenkemper, 1990: 256).

4. *Güzergâh*: Tepeköy-Fındıkpınarı-Başnalar-Tece-Kaleburnu (Cemilli) yolu, güneyde Mezitli'ye ulaşmaktadır.

Fındıkpınar Kalesi

36°55'32'' Kuzey; 34°22'56'' Doğu

Mersin'in 50 km kuzeybatısında, Fındıkpınar Yaylası'nda geniş bir vadi havzasının tepesinde aynı adı taşıyan köyde yer almaktadır. Burada ortaya çıkan akarsu, güneydoğu Tece Kalesi yakınında devam ederek Seymenli yakınlarında Akdeniz'e dökülmektedir. Fındıkpınar vadisine akan bir dizi yayla deresi, kuzey ve doğudaki bitişik vadileri bu yola yönlendirmiştir. Günümüzde yapıya Fındıkpınar'a Kuzucubelen'i Akdeniz'e bağlayan yol ile ulaşılabilir. Ortaçağ kalesi niteliği taşıyan yapı, anakaya üzerinde taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiş bir garnizon biçiminde tanımlanmıştır. Doğuda taş malzemeden inşa edilmiş kule, kuzeyde ise daha küçük ölçüde yuvarlak planlı bir kale burcu tespit edilmiştir. Edwards, yapıların asimetrik planı, yuvarlak kuleleri ve taş işçiliği nedeniyle Ermeni mimar ve ustalar tarafından inşa edildiğini öne sürmektedir. Hild ve Hellenkemper, yapının doğu tarafı, kayanın dış hatlarını izleyen, yarım daire biçimli, çıkıntılı üç kule ile bir perde duvarıyla sabitlendiğini kaydetmiştir. Yükselen duvar halihazırda büyük ölçüde günümüze ulaşmamış, sadece bosajlı kesme taş yapıya sahip taban katmanları tespit edilebilmiştir (Edwards, 1987: 122-124; Hild ve Hellenkemper, 1990: 255). Günümüzde ise kaleye ait sınırlı sayıda kalıntı ulaşabilmiştir.

Başnalar Kalesi

36°50'36'' Kuzey, 34°29'16'' Doğu

Mersin il merkezine 13 km, Kuzucubelen beldesine 4 km uzaklıkta çok sarp olmayan bir tepe üzerinde çevreye hâkim bir konumda yer almaktadır. Yapı, Akdeniz sahil kesimini Arslanköy üzerinden bağlayan Tetrapyrgia ve Lycaonia'ya ulaşan yol üzerinde, denizden yaklaşık 700 metre yükseklikteki Mitralyöz Tepe'de inşa edilmiştir. Bölgede çalışmalar gerçekleştiren Edwards tarafından kalenin deniz kıyısından başlayarak Kuzucubelen ve Arslanköy yönünde devam eden yolun kullanım dışı kalmış bir güzergâhında konumlandığı kaydedilmiştir. Kilikya vilayetleri arasında Başnalar Kalesi'nin bulunduğu alanın Bizans döneminde piskoposluk merkezi konumundaki Zephyrion sınırları içinde yer aldığı kaydedilmiştir (Edwards, 1987: 87; Hild ve Hellenkemper, 1990: 212; Ünal ve Girginer, 2007: 432; Ramsay, 1960: 427-428).

Kale yakınında bulunan diğer savunma yapıları ve garnizonlar, kuzeydoğu yönü izlendiğinde Gözne, Sinap ve Çandır kaleleri ile kuzeybatıda Fındıkpınar ve Arslanköy kaleleridir. Başnalar Kalesi, güney yönünde 4 km uzaklıkta yer alan Kuzucubelen Kalesi'nin doğrudan görüş alanında bulunmamaktadır (Yılmaz, 2020: 776). Başnalar Kalesi'nin kuzeyde dağlık bölge ile güneyde Akdeniz kıyısı görüş alanlarına sahip olması, ticaret veya kervan yolu işlevi taşıyan güzergâhın korunması ve savunulmasını sağladığı öne sürülebilir.

Başnalar Kalesi, henüz 1896 yılında Heberdey ve Wilhelm tarafından Emirler Köyü civarında Mezitli Çayı yakınlarında, Başnalar adıyla geçen köyde, savunma yapısı niteliği taşıyan poligonol moloz taştan inşa edilmiş, küçük bir kale biçiminde tanımlanmıştır. Yapının doğu yönünde doğal kayadan

oluşturulmuş merdivenler ile sarnıçlar, ayrıca herhangi bir yazıt taşımayan kaya mezarları tespit edilmiştir (Heberdey ve Wilhelm, 1896: 40). Başnalar Kalesi, günümüze kısmen harp olmuş ancak çepeçevre kesintisiz devam eden sur duvarı ve burçları ile ulaşmıştır.

Kuzucubelen Kalesi

36°50'30'' Kuzey; 34°25'59'' Doğu

Kuzucubelen Kalesi, Fındıkpınar'ın kuzeyinde Arslanköy ve Tetrachyrgia üzerinden Lycaonia'ya ulaşan yol üzerinde 200 m batısındadır. Tarihi adı kaydedilmeyen yapı, yerel halk tarafından Taş Kale adıyla bilinmektedir. Edwards tarafından iki katlı ve dikdörtgen planlı bir gözetleme kulesi biçiminde tanımlanmıştır. Küçük ebatlı bu iki katlı konut kulesi, yükseltilmiş bir kaya levhanın kenarına yakın Fındıkpınarı yolunun karşısında yer almaktadır. Yapıyla ilgili ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır (Edwards, 1987: 173; Hild ve Hellenkemper, 1990: 326; **Görsel 7**).

Görsel 7. Kuzucubelen Kalesi (L. YILMAZ).

Tece Kalesi

36°43'08'' Kuzey; 34°27'08'' Doğu

Tece Kalesi, Tece Deresi'nin doğu kıyısında, Mersin'den Silifke'ye ulaşan sahil yolu üzerinde Mersin'in 19 km batısında yer alan Seymenli Mahallesi'nde yer almaktadır. Yapı, adını bulunduğu yerleşmeden almakta olup deniz seviyesinden 17 m yükseklikte kurulmuş bir garnizon kalesi biçiminde tanımlanmıştır. Kalenin Silifke – Mersin – Adana kıyı şeridi yanında, kıyı şeridini Fındıkpınar Kalesi'ne bağlayan ve akarsu geçen ancak terk edilmiş bir yolu koruma işlevi taşıdığı öne sürülmüştür (Hild ve

Hellenkemper, 1990: 439; Edwards, 1987: 241; Buyruk, 2012: 35). Bu tür yapıların 4. yüzyıldan itibaren Romalılar tarafından inşa edildiği, yol ve kıyı şeridi boyunca bir günlük yolculuk uzaklığında inşa edilen mola yeri işlevi taşıyan askeri, sivil ve dini amaçlı kullanıldığı öne sürülmüştür (Gregory, 1995: 242-247). Edwards tarafından yapının bölgede egemen barona ait bir konut ve garnizon amacıyla inşa edildiği öne sürülmüştür. Düşman saldırısı gibi tehlikeli durumlarda çevre sakinlerinin sığınabileceği bir yapı olduğu da düşünülmektedir (Edwards, 1987: 241). Kalenin stratejik konumu göz önünde bulundurularak yapının birden fazla işlev taşıdığı öne sürülebilir.

Kale, 1560 m².lik bir alanı kaplamakta olup, kuzeydoğu-güneybatı ekseninde uzun dikdörtgene yakın bir plan şemasına sahiptir. Dikdörtgen planın dar kenarlarında kuzeydoğuda bir, güneybatıda iki yarım yuvarlak biçiminde dışa çıkıntı yapan köşe kuleleri bulunmaktadır. Kalenin özgün duvar yüksekliğinin 4-5 m olduğu varsayılmaktadır. Yapıda sur duvarları moloz taş ve küçük ölçekli kesme taştan inşa edilmiştir. Bölgede diğer kale yapılarında görülen bir özellik olarak duvarların iç bölümü moloz taş ve harç karışımıyla doldurulmuştur. Sur duvarlarının temelinde düzgün blok taşlar kullanılmıştır. Kalenin merkezine yakın bir bölümde üç katlı olduğu belirlenen başkule (donjon) yer almaktadır (Buyruk, 2012: 36). Edwards tarafından yapı dört katlı olarak tanımlanmıştır, ancak yapıya ait üçüncü katın üst örtüsü belirlenememiştir (Edwards, 1987: 243). Yapının cephesinde yer yer bosajlı taş örgü kullanılmıştır.

Kale yapı topluluğu tek katlı bir konut kulesinden oluşmaktadır. Köşelerden çıkıntı yapan yarım daire burçlu, simetrik olarak düzenlenmiş dikdörtgen bir koruma duvarı bulunmaktadır. Dar kenarlarda, yarım kulelerin inşa edildiği öne sürülmüştür. Konut kulesinin yarısı özgün inşası tanımlanabilir bir biçimde korunmuştur. Zemin kat, dikdörtgen, yüksek, tonozlu, kemerli bir salon biçiminde olup sadece uçtaki pencerelerden gelen ışıkla aydınlatılmaktaydı. Aynı büyüklükteki ikinci kata erişim, günümüzde yıkılmış olan kuzey bölümden sağlanmaktaydı. Duvarın dış bölümü, kenarları yontulmuş kireçtaşından yapılmış düzgün bosajlı örgüyle, duvarın iç bölümü ise kesme taş bloklardan inşa edilmiştir. Yapı, 13. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Hild ve Hellenkemper, 1990: 439-440).

Türkiye'de ve Dünya'da Kale Yapıları ve UNESCO Dünya Miras Listesi

Kaleler, işlevsellikleri ve çevreye egemen konumları nedeniyle sağlam mimari özellikleriyle anıtsal niteliklerini koruyarak çevre ve insan etkilerine karşın günümüze ulaşabilmişlerdir. Türkiye'de coğrafi konum ve inşa amaçlarıyla benzer kale yapıları tüm bölgelerde görülebilmekte, ancak yoğunlukla Karadeniz Bölgesi'ndeki illerde tespit edilebilmektedir. Özellikle dağlık bölgelerde yolların güvenliği ve bölgede egemenliğin sağlanması kaygısıyla kale yapılarının birbirleriyle iletişim kuracak biçimde inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Artvin ilinde Artvin Kalesi, Şavşat, Satlel (Şavşat), Ferhatlı (Ardanuç), Ardanuç, Gevhernik (Ardanuç) kaleleri coğrafi yapının mimari yapıların inşasındaki etkisinin görüldüğü yapılarıdır. Doğu Karadeniz, ülke sınırları dışında geniş bir bölge olarak değerlendirildiğinde Çoruh Vadisi'nden Gürcistan'a uzanan kale yapılarının burada kurulmuş manastırların korunması amacını taşıdığı öne sürülmüştür (Kadiroğlu ve İşler, 2010). Karadeniz Bölgesi'nde Ordu ilinde günümüzde

bilimsel araştırmaların sürdürüldüğü Kurul Kalesi, ayrıca Gölköy, Bolaman, Ünye, Kevgir’de yer alan kale yapıları günümüze ulaşan askeri mimari örnekler arasında sayılmaktadır.

Dünyada uluslararası kapsamda koruma ve kültürel miras bilincini destekleyen, konuyla ilgili toplumsal farkındalığı gerçekleştiren UNESCO Dünya Miras Listesi’dir. Somut kültürel miras sınıflandırmasında değerlendirilen kale yapıları ülkelerin kültürel miraslarını uluslararası sözleşmeler kapsamında korumasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır.

UNESCO’nun Dünya Miras Listesi, Üstün Evrensel Değer (OUV) niteliği taşıyan alanların en az bir kriteri taşıması koşulunu getirmiştir. Dünya Miras Listesi’nde yer alabilmek amacıyla belirlenen kriterler şöyle sıralanmaktadır. Bu kriterlerin 1.-6. kriterleri Kültürel Miras, 7.-10. kriterler Doğal Miras, her iki bölümde kriterleri içeren alanlar ise Karma Miras başlığı altında değerlendirilmektedir (whc.unesco.org/en/criteria; www.unesco.org.tr):

1. “İnsanın yaratıcı insan dehasını gösteren bir başyapıt olması,
2. Şehir planlaması veya peyzaj düzenlemesi, anıtsal sanatlar, mimari veya teknoloji alanlarındaki gelişmeler üzerinde, dünyanın belli bir kültür alanı veya zaman dilimi içerisinde, kayda değer bir insani değer etkileşimi sergilemesi,
3. Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir medeniyete ya da bir kültürel geleneğe ait eşsiz veya üstün bir tanıklık teşkil etmesi,
4. İnsanlık tarihinin belli bir dönemi veya dönemlerini gösteren, üstün bir bina çeşidi, mimari veya teknolojik bütün veya tabiat örneği olması,
5. Geleneksel insan yerleşiminin, bir kültür veya kültürlere has kara veya deniz kullanımına veya özellikle de geri döndürülemez değişimlerin etkisi altında savunmasız hale gelen doğayla insan etkileşimine üstün bir örnek olması,
6. Üstün evrensel değere sahip yaşayan gelenekler veya etkinliklerle, fikirler veya inançlarla, sanatsal veya edebi çalışmalarla doğrudan veya somut bir şekilde bağlantılı olması (komite bu kriterin tercihen başka bir kriterle birlikte kullanılmasını öngörmektedir),
7. Üstün doğal fenomene veya üstün doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi,
8. İlk yaşam kaydı, arazi şekillerinin gelişmesinde süregelen önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler de dahil olmak üzere, dünya tarihinin ana aşamalarını temsil edecek nitelikte üstün örnekler olması,
9. Karada, tatlı suda, kıyısal ve denizsel ekosistemlerde, bitki ve hayvan topluluklarında süregelen ekolojik ve biyolojik sürece ve gelişimine üstün örnek teşkil etmesi,
10. Bilim açısından veya değerlendirmesinden üstün evrensel değere sahip olan ve tehdit altındaki türler de dahil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve kayda değer doğal ortamları içermesi” (www.unesco.org.tr).

UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’nde Finlandiya’da Helsinki limanı girişinde inşa edilmiş 18. yüzyılın ikinci yarısına ait Suomenlinna Kalesi, 4. kriter ile; Kore Cumhuriyeti’nde, 18. yüzyılda inşa edilmiş Hwaseong Kalesi, 2. ve 3. kriterler ile; Romanya’da Transilvanya Bölgesi’nde İÖ 1. – İS 2. yüzyıla tarihlendirilen Orastie Dağları’ndaki Dacia kaleleri, 2. ve 3. ve 4. kriterler ile; Kolombiya’da

Cartagena'da liman, kale ve anıt yapılar, 4. ve 6. kriter ile; Rusya Federasyonu'nda Derbent'te İÖ 3. yüzyıla tarihlendirilen hisar, antik kent ve kaleler, 3. ve 4. kriterler ile; Belarus'ta Mir Kale Kompleksi, 2. ve 4. kriterler ile, Türkmenistan'da İÖ 3. yüzyıla dayanan tarihiyle Nisa'da Part kaleleri, 2. ve 3. kriterler ile listeye seçilen yapılar arasındadır (whc.unesco.org/en/list).

Dünya Miras Listesi'nde mimari yapılar askeri yapı toplulukları başlığı altında sınıflandırılmıştır. Örneğin, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde İspanya-Portekiz-Fransa sınırında siper kaleleri (Elvas Kasabası sınır garnizonu, Almeida, Marvão, Valença kaleleri), İsrail Haçlı Kaleleri (Montfort, Belvoir, Atlit, Arsuf / Acre ve Caesarea), Malta Şövalye Kaleleri, yapı grubu biçiminde değerlendirilerek listede yer almıştır (whc.unesco.org; www.worldheritagesite.org). Türkiye'de ise Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Ceneviz Ticaret Yolu'nda Kale ve Sur Yerleşimleri başlığıyla 2. ve 4. kriterleri sağlayarak UNESCO Kültür Mirası Geçici Liste'de yer almıştır. Bu başlık, Ukrayna Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yer alan yapıları da kapsamakta olup uluslararası bir içeriğe sahiptir (Yılmaz, 2019, s. 125).

Kültürel mirasın değerlendirilmesi ve korunması yaklaşımı son yıllarda daha geniş kapsamda uygulanmaktadır. Kültürel miras yönetiminin tekil biçimde ele alınan eser veya yapılarla sınırlandırılmayarak peyzajı da kapsamı, bununla birlikte çok katmanlı kültür mirasının algılama, düşünme, duyumsama gibi deneyimleme merkezli olarak geniş bir deneyime olanak sağlaması söz konusudur (Aksoy ve Enlil, 2012: 8).

Dünyadaki örnekler incelendiğinde, Council of Europe tarafından uluslararası kültür rotaları geliştirilmiş, Santiago de Compostela (St. James) Hac Rotası, Viking Rotası, Avrupa'da Cluny Manastırları, Via Regia, Via Francigena gibi güzergâhlar ile Avrupa ülkeleri arasında kültürel iletişim ve etkileşimin güçlendirilmesinin amaçlandığı görülmektedir (<https://www.coe.int>). Türkiye'de ise kültürel miras ve tarihi güzergâhları birleştiren Cultural Routes Society tarafından Likya Yolu, Karia Yolu, Frig Yolu, Hitit Yolu, Evliya Çelebi Yolu, Via Egnatia gibi tarihsel temelli çok sayıda tematik kültür yolu geliştirilmiştir (culturerooutesinturkey.com).

Bu bakımdan kültür yolu projeleri, kültür mirasının alan bilgisi ve beş temel duyuyu içeren algılama yoluyla zenginleştirilmiş bir deneyim sağlayabilmektedir. Türkiye'nin, kültürel miras alanları bakımından çeşitliliğe sahip olması, farklı dönem ve kültürleri içeren öğelerle birlikte kültür rotalarının geliştirilebilmesine olanak sağlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmamızda belirlenen güzergâh üzerinde seçilen kale yapıları ise mimari bakımından bazı ortak nitelikler taşımaktadır. Edwards'ın tespitlerinde de görüldüğü üzere, Ermeni inşası yapıların topografik özelliklere uygun olarak ana kaya üzerine konumlanması, doğal kayanın savunmada kullanılması ve bu nedenle hendeklere gereksinim duyulmaması, sarnıçların ana kayaya oyularak yapılması, kale iç alanlarında şapel gibi dini yapıların inşası, surlarda yuvarlak kesitli kuleler kullanılması, kare veya çokgen burçlar inşa edilmemesi, ana girişin, genellikle bir güvenlik kulübesine dahil edilmiş karmaşık

yapılı olması sayılabilir. Ayrıca, basit tonozlarla örtülü dikdörtgen planlı mekanlar ile kare planlı mekanların yivli tonozlarla örtülü olması, kubbe kullanımının tahkimatlı yapılarda çok nadir bulunması, alt yapıların depo, mutfak veya kışla işlevi taşıması, bosajlı duvar örgüsü, ortak özellikler arasındadır. Kilise mimarisinde ise yaygın bir plan olan basit dikdörtgen, bazilikal planlı, apsis duvarında mazgal pencereler bulunan bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir (Edwards, 1987, s. 12-17).

Ana yol güzergâhı üzerinde yer alan yapıların bölgenin Türk egemenliğine geçmesinin ardından kullanıldığı öne sürülebilir. Günümüzde ise Ortaçağ'ın sembolik yapıları kale ve gözetleme kulelerinin buldukları alan ve güzergâh ile birlikte bütüncül bir yaklaşımla korunması ve değerlendirilmesinin mimari yapıların korunması ve sürdürülebilirliği ile toplumsal kültürün aktarımı bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir.

UNESCO Dünya Miras listelerinde yer alan uluslararası kale ve gözetleme kulesi yapıları ile Mersin'de kale yapıları karşılaştırıldığında benzer biçimde kent merkezi ve ilçelerdeki kale ve gözetleme kulelerinin birbirleriyle bağlantılı güzergâhlarda konumlandığı ve koruma altına alındığı anlaşılmaktadır. UNESCO Dünya Miras Listesi kriterleri arasında 2., 3. ve 4. kriterleri taşıdığı öne sürebildiğimiz, Mersin'de Tarsus'tan başlayarak güneye ulaşan güzergâh, üzerinde yer alan kale yapılarıyla birlikte, günümüzde kültür yolu biçiminde değerlendirilebilir.

Mersin'de birbirine yakın konumda inşa edilen savunma ve gözetleme yapılarının kuzeyde Toroslar ve güneyde Akdeniz limanlarıyla bağlantısı dikkate alındığında tarihi bir yol ağının günümüze ulaşan izlerinin açığa çıkarılması ve tarihi güzergâhın kültürel miras kapsamında korunarak yeniden canlandırılması, uluslararası Akdeniz kültürü bakımından önem taşımaktadır. Günümüzde Mersin'de kale ve gözetleme kulesi işleviyle inşa edilmiş Ortaçağ yapıları önemli ölçüde doğa ve insan tahribatıyla karşı karşıya kalmaktadır. Yapılara araçla veya yaya olarak ulaşım zorluğu güzergâhların kendi sınırları içinde de sınıflandırılarak düzenli bir kültür yolu gerçekleştirilebilir.

Mersin'de belirlenen tarihi güzergâhın yeni bir kültür rotası ve destinasyon olarak düzenlenmesi amacıyla gereken ulaşım, altyapı ve üstyapı sorunlarının çözümlenmesi, yapıların tarihçesi, mimari özellikleri, yer ve uzaklık bilgileri ile yön içeren tabelalarının yerleştirilmesi öncelikle uygulanması önerilen aşamalardır. Yapıların koruma ve restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi, ulaşılabilen ve uygun yapıların topluma yönelik eğitim amaçlı müze, kültür merkezi, vb. düzenlemelerle ziyaret edilebilmesi sağlanabilir. Yanı sıra, çalışmanın sınırlığını oluşturan Mersin'de Gülek Kalesi'nden güneye uzanan kale hattı ve buna bağlı güzergâhın belirlenerek bir kültür yolu oluşturulmasının toplumda kültürel miras farkındalığı ve koruma bilinci kazandırılması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Mersin'de Kale ve Gözetleme Kuleleri'nin Kültür Rotaları Kapsamında Değerlendirilmesi" başlıklı makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abû'l Farac, G. (1950). *Abû'l - Farac Tarihi*. (Çev.) E. A. W. Budge, Ö. R. Doğrul, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aksoy, A., Enlil, Z. (2012). Kültürel Miras Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar. *Kültürel Miras Yönetimi*, (A. Aksoy, D. Ünsal, Eds.), Anadolu Üniversitesi, ss. 3-28.
- Alishan, L. M. (1899). *Sissouan, ou L'Armeno-Cilicie*. Publié Sous Les Auspices De Son Ex, Noubar Pacha.
- Alkaç, E. & Kaplan, D. (2017). *Bir Başkent'in Tarihi ve Anıtları*. Ege Yayınları.
- Bell, G. L. (1906). Notes on A Jouney Through Cilicia and Lycaonia. *Revue Archéologique, Quatrième Série*, T. 8, ss. 7-36.
- Boase T. S. R. (Ed.). (1978). *The Cilician Kingdom of Armenia*. Scottish Academic Press.
- Buyruk, H. (2012). Kilikya Pedias'ta Bir Haçlı Savunma Yapısı: Tece Kalesi. *Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 31-50.
- Buyruk, H. (2013a). Çukurova Toroslar'da Bir Ortaçağ Yapısı: Maran Kalesi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 30, ss. 45-63.
- Buyruk, H. (2013b). Ovalık Kilikya'da Bir Bizans Sınır Savunma Yapısı: Lamas Kalesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(25), ss. 155-169.
- Buyruk, H. (2019). *Adana Kalelerindeki Dini Yapılar*. Akademisyen.
- Buyruk, H. (2018). *Kilikya Ermenileri: İki Kale, İki Sülale*. Akademisyen.
- Complete Tentative List*. <https://www.worldheritagesite.org>, Erişim Tarihi: 16.04.2022.
- Cultural Routes of the Council of Europe Programme*. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>, Erişim Tarihi: 26.05.2022.
- Çambel, H., Günay, R. & Sabuncu Toydemir, A. (2007). *Kumkale: Toros Eteklerinde Bir Haçlı Kalesi*. Ege Yayınları.
- Edwards, R. (1987). *The Fortifications of Armenian Cilicia*. Dumbarton Oaks.
- Ersan, M. (1998). Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği'nin Çukurova'da Hâkimiyet Mücadelesi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 13 (1), 83-95.
- Gregory, S. (1995). *Roman Military Architecture on the Eastern Frontier*. C. I, A. M. Hakkert.
- Heberdey, R. & Wilhelm, A. (1896). *Reisen in Kilikien*. Buchandler der Kais, Akademie der Wissenschaften.

- Hild, F. & Hellenkemper, H. (1990). *Kilikien und Isaurien*. Tabula Imperii Byzantini, 5, Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Kadiroğlu, M. & İşler, B. (2010). *Gürcü Sanatının Ortaçağı*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Kaşgarlı Aktok, M. (1990). *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*. Kök Yayınları.
- Kazdhan, A. (2016). Polis and Kastron in Theophanes and in Some Other Historical Texts. *Mélanges Offerts À Héléne Ahrweiler*, Paris: Éditions de la Sorbonne, 701-731.
- Kerem, F. (2009). (Haz.) *Mersin: Örenyerleri, Kaleleri, Müzeleri*. 2. Baskı, Ekin.
- Molin, K. (2001). *Unknown Crusader Castles*. New York, Hambledon and London.
- Phillips, J. (1999). The Latin East. *The Oxford History of the Crusades*, (J. Riley-Smith, Ed.), Oxford University Press, 112-137.
- Pringle, D. (1999). Architecture in the Latin East: 1098-1571. *The Oxford History of the Crusades*, (J. Riley-Smith, Ed.), Oxford University Press, ss. 156-175.
- Ramsay, W. M. (1903). Cilicia, Tarsus, and the Great Taurus Pass. *The Geographical Journal*, (22)4, 357-410.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. (Çev.) M. Pektaş, Milli Eğitim Basımevi.
- Robinson, F. C. R., Hughes, P. C. (1969). Lampron: Castle of Armenian Cilicia. *Anatolian Studies*, 19, 183-207.
- Runciman, S. (1989). *Haçlı Seferleri Tarihi*. (Çev.) F. Işıltan, 1. Cilt, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu.
- Sözlü, H. & Yılmaz, L. (2019). Mersin Orta Toroslar'da Sinap, Gözne, Belenkeşlik Kaleleri. *Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar I*, (Ed.) D. A. Arslan, Paradigma Akademi.
- Sözlü, H. & Yılmaz, L. (2020). Mersin Toroslar'da Çandır Kalesi. *Art-Sanat*, 13, 361-385.
- Strabon. (2009). *Geographika*. (Çev.) A. Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Taescher, F. (2010). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*. (Çev.) N. Epçeli, Bilgin Kültür Sanat.
- Texier, Ch. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*. (Çev.) A. Suat, 3. Cilt, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- The Criteria For Selection*. <https://whc.unesco.org/en/criteria>, Erişim Tarihi: 26.05.2022.
- UNESCO Dünya Mirası*. <https://www.unesco.org.tr/Home/Page/149?slug=UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1>, Erişim Tarihi: 26.05.2022.
- Ünal, A. & Girginer, S. (2007). *Kilikya-Çukurova: İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*. Homer.
- World Heritage List*. <https://whc.unesco.org>, Erişim Tarihi: 16.04.2022.

Yılmaz, L. (2019). "Mersin'de Kültürel Miras ve Kalelerin Turizm Potansiyeli", *Akıllı Destinasyon Markalaması*. (M. C. Yavuz, Ed.), 83-130, Detay Yayıncılık.

Yılmaz, L. (2020). Mersin'de Bir Ortaçağ Yapısı: Başnalar Kalesi, 24. *Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Nevşehir, Türkiye.

Youngs, G. R. (1965). Three Cilician Castles. *Anatolian Studies*, 15, 113-134.

Extended Abstract

In the province of Mersin, which is located within the borders of the historical Cilicia region, land and port settlements were established starting from the Hellenistic period and, during the Roman and Byzantine periods. For this reason, the region is very rich in terms of religious and civil architectural structures. The location and geographical features of the region have provided the development of main and secondary roads for transportation and trade throughout history. The fact that the region has a mountainous geographical structure has enabled the development of the transportation roads formed by the mountain passes in the Taurus Mountains. These main castles are started from the Cilician Gates (Pylae Ciliciae), Gülek, Çamlıyayla district Namrun (Lampron), Sinap, Çandır, Sinap, Gözne, Belenkeşlik, Güdübeş, Hebilli, Evcili (Evciler), Aslanköy, Hisar (Asar), Gediği, Fındıkpınar, Kaleburnu, Başnalar, Kuzucubelen and Tece. In this study, the locations of the medieval castles on the route from Gülek Castle to the south and the structures which bear similar characteristics in the world are discussed in terms of cultural heritage value, creation of a cultural route and destination and suggestions are presented. The cultural heritage of Mersin on castles compared to UNESCO World Heritage lists and for the conclusion, reanimate the historical roads, restoration and renovation of this buildings and open to use cultural functions for the public are suggested.

The location and geographical features of the Cilician Region have enabled the development of main and secondary roads and routes for transportation and trade throughout history. The mountainous geographical features of the region has ensured the uninterrupted use of the Access roads formed by the main mountain passes in the Taurus Mountains. The mountain passes providing military, commercial and civil transportation were basically aimed at reaching the Mediterranean ports from Central Asia. The routes have survived to the present day as a result of being used for commercial caravan routes as well as for military purposes. The most important feature of the main road was that it carried the land trade routes in the North to the Mediterranean trade ports in the South. For the same purpose, commercial goods and products delivered to the ports could be transported to the northern regions. The Taurus and Amanos mountain passes, which have been used throughout history in Anatolia, are designated as Gulek Pass (Pylae Ciliciae), Dark Gate, Sakaltutan, and Bagras Pass (Pylae Syria).

The cultural routes determined in this study are; Route 1: It includes Lampron (Namrun) and Sinap castles in today's Çamlıyayla district to the west of Gülek; Route 2: On the route that reaches east from Lampron in Çamlıyayla, the defense and observation structures start with Çandır Castle and form a castle line that continues in the South; 3. Route: Following Sinap Castle, Mersin, Belenkeşlik - Gözne - Sinap - Çandır - Lampron - Gülek castles, reaching Pozantı and Ulukışla, following Belenkeşlik - Gözne - Sinap - Çandır - Evciler; Route 4: The road where the Çandır-Sinap-Gözne-Belenkeşlik castles are located joins with the road where Aslanköy-Evciler-

Hisar-Gedigi is located in the west and reaches Tırmıl in the South; Route 5: The Tepeköy-Fındıkpinarı-Başnalar-Tece-Kaleburnu (Cemilli) road reaches Mezitli in the south.

As a result, when the international castle and watchtower structures in the UNESCO World Heritage lists are compared with the castle structures in Mersin, it is understood that the castles and watchtowers in the city center and districts are located on interconnected routes. The route starting from Tarsus in Mersin and reaching the south, which we can claim to meet the 2nd, 3rd and 4th criteria among the UNESCO World Heritage List criteria, can be evaluated as a cultural road today, together with the castle structures on it.

Considering the connection of the defense and surveillance buildings built near each other in Mersin with the Taurus Mountains in the north and the Mediterranean ports in the south, it is important for the international Mediterranean culture to reveal the traces of a historical road network that has survived to the present day. It is important to preserve and revitalize the historical route within the scope of cultural heritage. Medieval structures built as castles and watchtowers in Mersin today face significant natural and human destruction. The difficulty of accessing the buildings by vehicle or on foot necessitates the creation of a regular cultural route by classifying the routes within their borders. To organize the historical route determined in Mersin as a new cultural route and destination, after solving the transportation, infrastructure and, superstructure problems, it can be recommended information the history and architectural features of the buildings, location and distance information and the placement of the signs containing the direction for the visitors. Carrying out the protection and restoration works of the buildings, these buildings can be organized as museums, cultural centers, for educational purposes and cultural buildings for the society. In addition, it is thought that establishing a cultural route by determining the castle road extending south from Gülek Castle in Mersin, which constitutes the limit of the study, and the route connected to it is important in terms of raising awareness of cultural heritage and conservation in the society.

